

ИЗСЛЕДВАНЕ ВЛИЯНИЕТО НА ПРЕКИТЕ ГЕРМАНСКИ ИНВЕСТИЦИИ НА РЕГИОНАЛНО РАВНИЩЕ (ПО ПРИМЕРА НА „АУРУБИС БЪЛГАРИЯ”)

Проф. д-р Любчо Варамезов
Доц. д-р Искра Пантелеева
Докторант Кармен Вранчев
Докторант Боян Вранчев¹

Резюме

Днес ефективното функциониране на българската икономика е немислимо без чуждестранните инвестиции. Притокът на инвестиции у нас от други страни, вкл. на преки инвестиции, нараства, особено след 2007 г. Техният произход е разнообразен, но водещо място сред чуждестранните инвеститори в България заема Федерална република Германия. Обемът на преките германски инвестиции у нас непрекъснато се увеличава, те са в различни отрасли и производства, разположени в почти всички региони на страната, а по-голямата част от тях са инвестиции „на зелено”. Най-голямата пряка германска инвестиция у нас – „Аурубис България” е фокусирана в ключов за развитието на националната икономика експортно-ориентиран отрасъл (металургия). Целта на настоящото изследване е да се идентифицират и оценят основните направления на влиянието, което оказват на регионално равнище преките германски инвестиции по примера на „Аурубис България”. Обект на изследването е реализираната германска инвестиция в „Аурубис България”, а предмет – влиянието, което тя оказва на регионално равнище (региона на Средногорието, обхващащ общините Чавдар, Антон, Челопеч, Златица, Пирдоп, Копривщица и Мирково). Резултатите от изследването потвърдиха основната изследователска теза, че дейността на германската компания оказва многопосочно влияние върху живота в общините от Средногорието и тяхното развитие – влияние върху развитието на местния бизнес, конкуренцията, регионалната инфраструктура, заетостта, доходите и равнището на безработица, общинските приходи, вътрешната миграция, околната среда, социалния живот и др.

¹ Участието на авторите е, както следва: проф. д-р Любчо Варамезов – увод, т.4.2, резюме; доц. д-р Искра Пантелеева – т.5.1, т.5.2 (в частта резултати от емпиричното проучване), заключение; докт. Кармен Вранчев – т.1, т.2, т.3, т.5.2 (без резултати от емпиричното проучване); докт. Боян Вранчев – т.4.1, т.4.3 и т.4.4.

Ключови думи: преки германски инвестиции, регион, общини, влияние, Средногорие.

JEL: E22, E23, E24, J6, L61, O11.

RESEARCH THE IMPACT OF GERMAN DIRECT INVESTMENT AT THE REGIONAL LEVEL (AURUBIS BULGARIA CASE)

Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assos. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Karmen Vranchev, PhD student
Boyan Vranchev, PhD student

Abstract

Today, the effective functioning of the Bulgarian economy is unthinkable without foreign investments. The inflow of investments in our country from other countries, incl. of direct investments, is growing, especially after 2007. Their origin is diverse, but the leading place among foreign investors in Bulgaria is occupied by the Federal Republic of Germany. The volume of direct German investments in our country is constantly increasing, they are in various branches and industries, located in almost all regions of the country, and the majority of them are “green” investments. The largest direct German investment in our country – “Aurubis Bulgaria”, is focused in an export-oriented branch (metallurgy) that is key to the development of the national economy. The purpose of the present study is to identify and evaluate the main areas of influence exerted at the regional level by direct German investments, following the example of “Aurubis Bulgaria”. The object of the research is the realized German investment in “Aurubis Bulgaria”, and the subject – the influence it has at the regional level (the region of the Sredna gora region, covering the municipalities of Chavdar, Anton, Chelopech, Zlatitsa, Pirdop, Koprivshtitsa and Mirkovo). The results of the research confirmed the main research thesis that the activity of the German company has a multi-directional impact on life in the municipalities of the Sredna Gora Region and their development – an impact on the development of local business, competition, regional infrastructure, employment, income and the level of unemployment, municipal revenues, internal migration, the environment environment, social life, etc.

Key words: direct German investments, region, municipalities, influence, Sredna Gora Region.

JEL: E22, E23, E24, J6, L61, O11.

Увод

Добрите политически, търговски и културни отношения между България и Германия са отколешни и датират още от създаването на Третата българска държава, когато Александър Батенберг става първият български княз след Освобождението на България. В средата на 40-те години на м.в. над 50% от всички преки чуждестранни инвестиции (ПЧИ) в страната са с произход Германия и Италия (Милкова, 2015). По време на Студената война отношенията между двете страни, макар и не толкова близки и не толкова активни, продължиха. След политическите промени, настъпили в света в началото на 90-те години на м.в., отношенията между България и Германия се изградиха на нова политическа и икономическа основа и са белязани с нарастващо доверие и активен културен и търговски обмен. Днес Германия е основен търговски партньор на България, а потокът от преки германски инвестиции у нас непрекъснато нараства. Нетният поток от преки германски инвестиции към България не стихва и през настоящата 2022 година. Най-големите нетни положителни потоци (57,5 млн. евро) от преки инвестиции в страната за януари 2022 г. отново са от Германия (НСИ). Германските инвестиции у нас вече надхвърлят 3,8 млрд. евро (Годишник на ГБИТК, 2022).

Изследователският екип насочи своето внимание към най-голямата германска инвестиция у нас – „Аурубис България”, чийто завод е разположен в района на Средногорието. **Целта**, която си поставихме, е да се изследват и оценят основните направления на влиянието, което оказват на регионално равнище преките германски инвестиции по примера на „Аурубис България”. **Обект** на изследването е германската инвестиция „Аурубис България”, а негов **предмет** – влиянието, което тя оказва на регионално равнище (региона на Средногорието, обхващащ общините Чавдар, Антон, Челопеч, Златица, Пирдоп, Копривщица и Мирково).

За реализиране целта на изследването изследователският екип си постави следните **задачи**:

1. На основата на теоретичен анализ да се направи характеристика на преките чуждестранни инвестиции, да се разгледат потенциалните ефекти от тях, както и основните мотиви за осъществяването им.

2. Да се оценят германските преки инвестиции в България през последните 10 г.

3. Да се подготви и проведе емпирично проучване на влиянието на дейността на „Аурубис България” върху социално-икономическия живот и развитието на средногорските общини Чавдар, Антон, Челопеч, Златица, Пирдоп, Копривщица и Мирково.

4. Въз основа на резултатите от проучването да се направят изводи и обобщения, които да послужат при последващи изследвания на ефектите от преките чуждестранни инвестиции у нас.

Основната **изследователска теза** е, че дейността на германската компания оказва многопосочно влияние върху живота в общините от Средногорието и тяхното развитие – влияние върху развитието на местния бизнес, конкуренцията, регионалната инфраструктура, заетостта, доходите и равнището на безработица, общинските приходи, вътрешната миграция, околната среда, социалния живот и др.

В процеса на изследване и за постигане на основната цел:

- е направен литературен преглед на наличната (българска и чуждестранна литература) по темата (книги, монографии, научна периодика, сборници от проведени научни форуми, публикации от проектни разработки и др.);

- са проучени редица документи, вкл. стратегически, релевантни на изследването (Закон за регионалното развитие, Политика за регионално развитие на България, Национална стратегия за регионално развитие на Република България за периода 2012 – 2022 г., Закон за насърчаване на инвестициите и др.);

- са изследвани производствата, продуктите, пазарите, политиките, инвестициите в различни направления и др. на металургичната компания „Аурубис България”;

- необходимите за целта на изследването данни и информация са набавени от Евростат, Националния статистически институт, Българската народна банка, Министерството на икономика и индустрията, годишниците на БАМИ и на Германско-българската индустриално-търговска камара, от финансовите отчети на „Аурубис България” и нейния Интернет сайт, данни от проведените анкетни проучвания и интервюта и др.

- приложени различни научноизследователски подходи, методи и техники като исторически подход, контент анализ, сравнителен анализ, анализ и синтез, включит. анализ на базови данни и информационни източници, статистически методи, метод на индукцията и дедукцията, анкетни проучвания, интервюта, консултации, експертни оценки и др.

1. Теоретичен поглед върху преките чуждестранни инвестиции

1.1. Дефиниране и класификация на преките чуждестранни инвестиции

В миналото международните икономически отношения са се осъществявали изключително под формата на международна търговия – внос и износ на стоки. Тя е била основната движеща сила при развитието на световната икономика. От началото на миналия век заедно с международните търговски отношения се установяват и международни производствени отношения. В първите години след Втората световна война предимно големи предприятия от индустриалните държави са премествали отчасти или изцяло своето производство в чужбина. Едно такова преместване чрез откриване на нова фирма, създаване на дъщерно дружество или разширяване на продукцията в чужбина се нарича международна инвестиция или пряка външна инвестиция. Вместо да следват различни стратегии на интернационализация като увеличаване на експортната дейност, даването на лицензи, франчайзинг или джойнт венчър, все повече компании избират да инвестират в друга държава чрез преки инвестиции. Преките външни инвестиции са категория трансгранични инвестиции, направени от компания със седалище в една икономика с цел установяване на траен интерес и намерението да се придобие постоянен дял в компания със седалище в друга икономика. Както държавата, така и частните компании могат да действат като инвеститор. В литературата няма универсално или официално определение на понятието преки чуждестранни инвестиции. Съществува голямо разнообразие от дефиниции, които частично се препокриват и взаимно допълват. Като най-широко разпространени са дефинициите на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР/OECD) и на Конференцията на ООН за търговия и развитие (УНКТАД/UNCTAD). Собствени дефиниции имат Световната банка (World Bank) и Международният валутен фонд (МВФ/IMF). Във всички страни се следва дефиницията и прилага методиката на Петото издание на Ръководството по платежен баланс на МВФ.

Може да се обобщи, че при всички дефиниции се акцентира върху факта, че инвеститорът е от чужда икономика, има траен интерес към компанията, в която инвестира, и разполага със значителна степен на влияние и контрол върху управлението на тази компания (10% или повече от акциите с право на глас).

В научната литература се прави разлика между две основни форми на чуждестранни инвестиции – преки и косвени (портфейлни):

- Преките чуждестранни инвестиции или преки инвестиции са капиталови инвестиции в чужбина, които се правят с цел, инвеститорът да има пряко влияние върху стопанските дейности на дружеството, като финансовите мотиви и възможността за контрол са на преден план.

- Косвени чуждестранни инвестиции или т.нар. портфейлни инвестиции. Портфейлните инвестиции описват придобиването на чуждестранни ценни книжа или други капиталови инвестиции като акции, инвестиционни сертификати или ценни книжа с фиксиран доход без пряко влияние върху дадена компания.

Според формата на проникване ПЧИ се делят на инвестиции на „зелено“ (greenfield investment), инвестиции на „кафяво“ (brownfield investment), сливания или поглъщания на съществуващо дружество в приемащата държава (mergers and acquisitions, M&A) или партньорство между инвестиращото дружество и компания или държавна институция в приемащата държава (joint venture). В зависимост от посоката на разширяване, т.е. как производството в приемащата страната е свързано с това на страната донор или как то е интегрирано в целия фирмен процес, се различават: хоризонтални, вертикални и конгломератни преки инвестиции (Braun, 1988). В зависимост от срока на вложението инвестициите могат да бъдат дългосрочни и краткосрочни. От гледна точка на източника на капитал те могат да се разграничат на инвестиции с частен и инвестиции с държавен капитал.

В процеса на инвестиране съществен интерес представляват и особеностите на приемащата страна, които допринасят за това, даден инвеститор да избере конкретно тази държава. Тук решаваща роля играят мотивите за инвестиране. В тази връзка може да се направи разграничение между три типа преки инвестиции – инвестиции при търсене на пазар, при търсене на ефективност и при търсене на ресурси (Dutt, 1998).

1.2. Ефекти от преките чуждестранни инвестиции върху приемащата страна

Влиянието на преките чуждестранни инвестиции върху икономиката на приемащата страна е обект на изследване в повечето икономически теории. Потенциалните ефекти от чуждите инвестиции се проявяват по различен начин в зависимост от мотивите или формите на осъществяване, сектора и времевия хоризонт. Класифицирането на ефектите е необходимо условие за установяване на причинно-следствената връзка между ПЧИ и икономическия растеж. Различни са ефектите на микро- (фирмено) и на макро- (национално) равнище. Според начина им на въздействие върху приемащата икономика те могат да бъдат преки и косвени (spill-over). Според времевия хоризонт – краткосрочни и дългосрочни, а според резултата, който оказват, са положителни и отрицателни.

Преките чуждестранни инвестиции влияят върху реалната икономика на приемащата държава и по-конкретно върху националното производство, неговия обем и структура, върху търговията (внос и износ), върху иновационното и технологично развитие, върху местния пазар и конкуренцията, заетостта и доходите на населението. Навлизането на чужди капитали

в страната засяга цялата нейна икономика и се отразява на равнището на обществения живот. То може да има както положителни, така и отрицателни последици.

Като положителни ефекти от ПЧИ могат да се посочат:

- Разширяване на капиталовия запас и натрупване на капитал.
- Ефекти върху заетостта и доходите.
- Преливане на ефекти (spill over effects).
- Засилване на конкуренцията.
- Развитие на инфраструктурата.
- Мултипликаторни ефекти и др.

Потенциалните отрицателни ефекти от ПЧИ са:

- Ефект на изтласкване.
- Разпределителни ефекти.
- Надпревара до дъното (race to the bottom).
- Изтичане на чуждестранна валута.
- Опит за влияние върху местните политики.
- Миграционни ефекти.

И двата вида ефекти имат нюанси, като положителните в даден контекст могат да бъдат разглеждани като отрицателни и обратното. Благоприятни ефекти от ПЧИ се наблюдават предимно върху растежа и развитието в развиващите се страни. Благоприятният ефект на ПЧИ не се проявява автоматично и не е равномерно разпределен във всички държави, сектори и групи от населението. Ефектите от тях се проявяват по различен начин в зависимост от мотивите или формите на осъществяване, сектора, икономическите и политическите условия, времевия хоризонт и др.

1.3. Мотиви за осъществяване на преки чуждестранни инвестиции

Мотивите за ПЧИ могат условно да бъдат разделени на три групи: стратегически, икономически и социално-политически. Към стратегическите се отнасят: разширяване на достъпа до пазари, осигуряване на конкурентни предимства и трайно осигуряване с ресурси. Икономически мотиви са повишаването на ефективността и печалбите, внедряването на нови технологии, диверсифицирането на риска и др. Мотивите за осъществяване на ПЧИ са повлияни и от редица социално-политически фактори като правителствени ограничения, политическа стабилност, отношение към „чуждите“ корпорации и външен дълг (Стоименов, 2011). Друга класификация разделя мотивите на „pull” и „push”. При „pull” мотивите (дърпащи, привличащи) компанията е принудена по някакъв начин да интернационализира дейността си чрез ПЧИ. Тези мотиви биват наложени от пазара и представляват вид отбранителна стратегия на фирмата. „Push” мотивите (бутачи, тласкащи) описват стремежа на фирмата към целеносочено търсене на възможности за развитие. Тук водещи са мотивите, които се основават на

специфичните предимства на фирмата и потенциалните възможности, които ѝ предоставя средата. Осъществяването на такъв тип инвестиции се свързва с по-агресивен и проактивен стил на управление.

Най-често срещани мотиви за инвестиране в чужда страна са:

√ Достъп до качествени ресурси, по-евтини суровини и енергия

Ограничените ресурси и липсата на суровини, обезпечаващи производството на дадена компания в страната, я принуждава да се насочи към страни, които разполагат с такива суровини и ресурси.

√ Данъчно бреме в собствената държава

Високите данъци могат да принудят дадена компания да премести своята дейност или производство в друга страна с по-ниски данъци. Често компании избират така наречените „офшорни зони“, които предоставят значителни данъчни облекчения.

√ Достъп до нови и разширяване на съществуващи пазари

С развитието на глобалната икономика все повече компании предпочитат да осъществяват производството си близо до своите клиенти, което е свързано и с намаляване на транспортните разходи. По този начин и обслужването на клиентите се осъществява на по-високо ниво.

√ Навлизане на пазара на конкурентите

Някои компании предприемат стратегия, при която се изправят срещу свои конкуренти на местните им пазари. Такава стратегия има агресивен характер и се осъществява с цел да разклати и отслаби конкурента, който би бил принуден да защити пазарния си дял и да направи непредвидени разходи.

√ Наличие на търговски бариери и мита

Много често националните правителства налагат тарифни и нетарифни ограничения с цел насърчаване на входящите инвестиции. По този начин компаниите са принудени да осъществят производството си на място чрез ПЧИ, тъй като наложените мита, квоти и такси оскъпяват значително производството и крайните цени на продуктите и така износът става неизгоден.

√ Следване на ключов клиент или доставчик

За да запазят пазарните си позиции от конкуренти, които биха иззели функциите им, някои компании решават да последват свои ключови клиенти и доставчици, които вече са взели решение за преместване на дейността или производството си извън страната. Така потенциалната заплаха от загуба на основни бизнес партньори се елимира.

√ Следване на конкурентите

За да ограничи пазара на свой конкурент и за да запази равнището на конкурентоспособност и международен пазарен дял, компанията може да осъществи ПЧИ. Тя може да придобие друга чуждестранна компания, като по този начин избегне заплахата от попадане на ключовите ѝ активи при свой конкурент.

√ Заобикаляне на екологичните разпоредби, наличие на високи екологични норми в собствената държава

Въвеждането на нови и допълнителни екологични норми и инвестиции в зелени производства и алтернативни източници на енергия водят до оскъпяване на производствения процес и крайния продукт. Тези разходи са свързани с нуждата за подмяна на остарели и замърсяващи околната среда технологии или съоръжения и намиране на алтернативни начини за обезпечаване с ресурси, електроенергия и управление на отпадъците. В някои производства компанията предпочита да изнесе цялата или част от своята дейност в страни с по-либерален екологичен режим.

√ По-ниски разходи за заплати, по-евтина цена на труда и наличие на квалифицирани служители в приемащата страна

Разходи за заплати, по-евтина цена на труда и ниските данъци до голяма степен предопределят избора и мотивират компанията да инвестира в дадена страна. В последните години обаче намалява тенденцията на инвестиране в страни с евтина и неквалифицирана работна ръка, като определящо вече е наличието на квалифицирани и обучени специалисти.

√ Придобиване на стратегически активи

При тази ситуация компанията придобива съществуващите активи на чуждестранна фирма, които служат за постигане на дългосрочните стратегически цели и най-вече са насочени за подобряване на конкурентоспособността на чуждия пазар. Основен мотив тук е придобиване на глобалните портфейли от стратегически активи като клиенти, патенти, ноу-хау, технологии, иновации, пазарно преимущество, господстващо положение на даден пазар, квалифицирани служители и др.

√ Наличие на стимули за инвеститорите в приемащата страна, получаване на субсидии от страна на държавата за направените инвестиции и данъчни предимства в приемащата икономика

За да привлекат повече ПЧИ, много страни разработват национални стратегии и различни закони за насърчаване на инвестициите. Стимули като специални данъчни облекчения, субсидии за трудови и капиталови разходи, улеснено и бързо административно обслужване и до голяма степен намалена бюрокрация, изграждане на съпътстваща инфраструктура биват високо оценени от чуждестранните инвеститори.

√ Достигане на зрялост на компанията

Както един продукт има жизнен цикъл, така и компаниите имат цикъл на развитие. На определен етап от своето развитие, когато дадена компания е натрупала голям експортен международен опит, притежава високо развити технологии и ноу-хау за производство, разполага с отлично функционираща организационна структура и управление, тя вече е достигнала етап от своето развитие, на който е готова да замести износа с производство на място.

√ Стремеж към повишаване на ефективността и конкурентоспособността на цялата корпоративна група

Когато компанията разполага с няколко филиала в чужбина, тя може да предприеме стратегия за рационализиране на структурата на корпоративно ниво с цел извличане на конкретни ползи от общото управление на клоновете в чужбина. По този начин могат да бъдат постигнати различни ефекти от постигане на икономии от мащаба и от диверсификацията на производството. На практика гореизложените мотиви са подкрепени и от проучване на Асоциацията на германските индустриално-търговски камари (DINК e.V.), което има за цел да идентифицира причините, които са повлияли на германски фирми да инвестират в предприятия в чужбина (DINК, 2019).

2. Литературен преглед на подобни изследвания в чужбина и България

С нарастващата степен на глобализация през последните десетилетия значително се увеличава и значението на ПЧИ. Многобройните ползи от тях за икономиката на приемащата страна, в т.ч. и печалбите за МНК, са обект на много изследвания. Повечето от тях разглеждат връзката между ПЧИ, БВП, търговията (внос и износ) и икономическия растеж в развитите и развиващите се страни. Положителното влияние на ПЧИ върху икономическия растеж е потвърдено от редица изследвания. Ozturk & Kalyoncu (2007) са на мнение, че има положителна връзка между ПЧИ и растежа, при условие че приемащите страни са достигнали минимално ниво на образователно, технологично и инфраструктурно развитие. Изследвайки ПЧИ, регионалната интеграция и регионалното развитие с фокус върху Швеция, Kokko & Gustavsson (2004) стигат до заключението, че няма признаци, ПЧИ да са допринесли за намаляване на доходите и регионалните различия в развитието на страната. Sapienza (2009) изследва ролята на ПЧИ за насърчаване на растежа в 25 страни от Централна и Югоизточна Европа, използвайки динамичен панелен подход. Основната констатация е, че ПЧИ имат положително и значително въздействие върху икономическия растеж в съответствие с теорията.

Huang, Zhong & Chen (2022) се фокусират върху ефекта, който оказва комбинирането на входящите (IFDI) и изходящите (OFDI) преки чуждестранни инвестиции върху производителността на китайските компании. Според резултатите от изследването и IFDI, и OFDI влияят директно на технологичното развитие и заедно допринасят за растежа на производителността.

В изследването си Groznykh, Drapkin & Mariev (2019) се стремят да разкрият регионалните фактори, които насърчават привличането на FDI в руските региони, като използват регресионна оценка с фиксирани ефекти. Регионите са групирани на минни и неминни, като авторите предполагат, че

минните руски региони привличат повече преки чуждестранни инвестиции в сравнение с неминните.

Проучването на Avci & Akin (2020) поставя под въпрос съществуването на ефекта на изтласкване чрез използване на данни от източно-европейски държави. Резултатите от изследването са в съответствие с теоретичните очаквания и показват, че FDI водят до изтласкване на вътрешните инвестиции в краткосрочен план, а в дългосрочен план – ефект до тяхното привличане.

Hintosova, Sudzina & Barlasova (2021) споделят словашкия опит от прилагането на различни стимули за привличане на FDI, като изследват преките и косвените ефекти от тези стимули. Резултатите от изследването показват, че докато финансовите стимули имат положителен статистически значим пряк ефект върху притока на FDI, в случая на фискалните стимули този ефект е обратен. По отношение на косвените ефекти от инвестиционните стимули се констатира само намаляване на нивото на безработица.

Резултатите от емпиричното проучване на Drapkin, Lukyanov & Vokova (2020) показват, че са налице изтласкващи ефекти от FDI върху вътрешните инвестиции в руската икономика. Анализирайки ефектите на различните нива на FDI в икономиката, авторите не намират подкрепа за хипотезата за адаптиране на националните компании към присъствието на чуждестранни компании в икономиката. На отделните нива тези ефекти имат различни проявления. Оценявайки влиянието на FDI върху индустрията на ниво регион, са разкрити ефектите на изтласкване главно за частни и по-ефективни национални компании.

Aynew (2022) изследва ефекта от FDI върху икономическия растеж на страните от Субсахарска Африка. Резултатите от емпиричното проучване показват, че в дългосрочна перспектива FDI оказват благоприятен и значим ефект, но са статистически незначими в краткосрочен план.

Когато входящите FDI са повече или по-малко ограничени до местна общност, нейното ръководство е в състояние да ги следи внимателно. В този случай то обикновено е добре информирано и за настроенията на населението по отношение на тези инвестиции. Masek et al. (2021) добавят нещо ново към вече съществуващите проучвания, като правят сравнителен анализ на настроенията към FDI в местните общности в Словения и Сърбия.

Johnson (2006) изследва влиянието на притока на ПЧИ върху икономическия растеж на приемащата страна. Емпиричната част показва, че притокът на ПЧИ има положителен ефект върху икономическия растеж на приемащата страна в резултат на навлизането и разпространението на технологии и притока на физически капитал за развиващите се, но не за развитите икономики. Това той отдава на факта, че в една зряла пазарна икономика няма разлика между местни и трансгранични инвестиции. В панелния анализ на данните вътрешните инвестиции имат също положителен

ефект върху икономическия растеж както в развитите, така и в развиващите се икономики.

В приемащите страни фирмите с чужд капитал почти винаги плащат по-високи заплати от местните фирми. Невинаги обаче те са причина за ръст на заплатите в местните фирми, но тяхното присъствие в икономиката и на пазара като цяло повишава нивата на заплатите в приемащите страни (Lipsey, 2002).

Miteski & Stefanova (2017) изследват ефектите от притока на преки чуждестранни инвестиции в секторите на промишлеността, строителството и услугите върху икономическия растеж в група от 16 държави от Централна, Източна и Югоизточна Европа. Емпиричните резултати показват, че ПЧИ влияят положително върху растежа в анализирания страни – в секторите на промишлеността и услугите инвестициите имат положителен и значителен ефект върху икономическия растеж, докато в строителния сектор те не оказват статистически значими ефекти за насърчаване на растежа.

В българската литература също не липсват изследвания за влиянието на ПЧИ. Мирослав Манев изследва директните ефекти от ПЧИ в производството на автомобилни части в България, като очертава каналите за възникване на ефектите, резултат от влиянието на чуждестранния инвеститор върху местните бизнес партньори по вертикала – доставчици, дистрибутори и клиенти (Манев, 2019). Според него филиалите на транснационалните корпорации (ТНК) в бранша генерират силен положителен ефект чрез увеличен технологичен капацитет, генериране на заетост, приходи и печалба, както и разходи за възнаграждения. Същевременно е установено задълбочаване на технологичната пропаст между предприятията с чуждестранна и с българска собственост. Изненадващи са намаляващите разлики и уеднаквяване на средната работна заплата, ниските равнища на корпоративни инвестиции в НИРД и пасивната позиция относно опазването на околната среда.

Ирена Николова анализира ефекта от ПЧИ върху корпоративния финансов мениджмънт и дейността на предприятията и финансовото управление на база проучване влиянието на ПЧИ на ниво отделни предприятия по отношение на капитала и дейността им. Влиянието на ПЧИ при отделните предприятия се разглежда в две посоки: на капитала и на дейността (Николова, 2014).

Според Милен Велушев съществува дуализъм при оценката на ефекта от ПЧИ върху икономиката на страната–домакин, като равновесието се основава на баланса между положителните външни ефекти от ПЧИ и способността на икономиката на страната–домакин да се възползва от тях. При страни, различни от развитите, тези ефекти са спорни (Велушев, 2017).

Свилена Михайлова изследва влиянието на ПЧИ върху доходното неравенство в България в периода 2000 – 2012 г. Тя анализира отрасловото и регионалното разпределение на ПЧИ и неговата динамика, като извежда характеристиките на ПЧИ с потенциал за подсилване на отрасловите и

регионалните различия в трудовите доходи и въздействие върху доходната диференциация в страната.

Младенова, Димитрова & Колев, (2005) извършват анкетно проучване през 2015 г. в 16 предприятия с чуждестранно участие, което има за цел да се анализират особеностите на вноса на преки чуждестранни инвестиции и влиянието им върху икономиката на област Варна. Използван е микроикономически подход. Изследват се множество аспекти на ПЧИ – общ профил на направените инвестиции, форма и мотиви за осъществяване, връзките с местни доставчици, настъпили изменения в дейността от началото на инвестицията, анализ на икономическата среда в България и др.

3. Преките германски инвестиции в българската икономика и „Аурубис България”

През последните години стокообменът между България и Германия непрекъснато нараства и през 2021 г. той достигна 9,802 млрд. евро, като е отчетено повишение с 19,43% в сравнение с 2020 г. Германските инвестиции в България, макар и с известни колебания, също нарастват. За периода 2017 – 2021 г. обемът на германските инвестиции е 1 136 млрд. евро. За сравнение, за предходния петгодишен период (2012-2016 г.) техният обем е 675 млн. евро.

Таблица 1

Преки германски инвестиции в България за периода 2011 – 2020 г., млн. евро

Преки германски инвестиции в България									
2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
-45,7	177,7	135,5	-81,1	159,7	285,7	158,7	230,8	169,3	307

Източник: БНБ

Според данни на Българската агенция за инвестиции (БАИ, 2021) за периода 2004 – 2021 г. са сертифицирани 51 проекта с германско участие, които обхващат клас А, клас Б и Приоритетен клас инвестиции на обща стойност 4 436,45 млн. лв. и съответно разкриване на 12 336 нови работни места.

По данни на Федералната банка на Германия (Deutsche Bundesbank) броят на германските фирми в България плавно нараства и от 141 през 2015 г., техният брой през 2020 г. е 152 – увеличение със 7%. Отново по данни на банката броят на заетите лица в германските фирми в България също постепенно расте и от 43 хил. заети през 2015 г. техният брой през 2020 г. е 54 хил., което бележи увеличение с повече от 25% за 5 г. (Вранчев, К., 2022). Данните на БАИ и Deutsche Bundesbank се разминават значително с тези на

Евростат (Табл. 2). Според Евростат броят на германските компании у нас през 2019 г. е 263. Достоверността на данните на Евростат както за броя на германските компании у нас, така и за заетите в тях е съмнителна, тъй като за определени сектори/години липсват такива или са конфиденциални.

Таблица 2

Брой заети в германски компании в България по сектори за периода 2017 – 2019 г.

Сектор	Години		
	2017	2018	2019
Промисленост, строителство и услуги	38 339	39 128	39 829
Производство/Производство на стоки	12 855	0	14 440
Произв. на мин. масла, хим. и фармацевт. продукти, гумени и пластм. изделия	285	0	0
Производство на оборудване за обраб. на данни, електронни и оптични продукти	1 478	0	0
Произв. на автомобили и части за автом.; др. констр. на превозни средства	4 186	4 450	5 199
Услуги	24 438	24 394	24 384
Търговия; Поддръжка и ремонт на моторни превозни средства	18 365	18 112	0
Транспорт и съхранение	2 754	0	2 777
Информация и комуникация	0	0	1 041
Предоставяне на фин. и застрах. услуги	1 664	1 577	1 457
Недвижими имоти и жилища	19	18	18
Предоставяне на др. икон. услуги	316	533	540
Общо:	104 699	88 212	89 685

Източник: Евростат

Според проучване на Германо-българската индустриално-търговска камара (ГБИТК), проведено през 2021 г. сред своите членове, 97% от германските компании, които вече са направили инвестиции в страната, биха направили същия избор и дори са готови да ги разширят, а през 2022 г. 100% отговарят положително! (Годишник на ГБИТК, 2021, 2022).

„Аурубис“ (Aurubis AG, базирана в Хамбург, Германия), със своите 7 200 служители в над 20 държави и изградена широка мрежа за обслужване и продажби на медни продукти в Европа, Азия и Северна Америка е световен лидер в сектора за производство на мед, както и в рециклирането на медни отпадъци. „Аурубис България“, като част от Aurubis AG, е най-значимата германска инвестиция и най-големият индустриален данъкоплатец в България с важно значение за икономиката на страната.

През последните две десетилетия компанията е инвестирала над 1,2 млрд. лв. в модернизация на производството, инфраструктурата и дейности по опазване на околната среда. Тя е най-голямата нефинансова компания в

България според приходите от продажби за 2020 г. в класацията K100, на първо място в класацията Топ 10 и в сектора металургия, на 9-то място по стойност на активите в K50 на в. „Капитал“, на първо място в „Българският бизнес в цифри“ на ICAP Bulgaria и сред 150-те най-големи работодатели в страната (Вранчев, К., 2022). Заводът на „Аурубис България“ е разположен в Средногорието. Медодобивното производство, стартирало през далечната 1958 г. край градовете Пирдоп и Златица, се превръща в традиционно за региона и оказва силно влияние върху развитието на българската индустрия. Днес „Аурубис България“ е една от най-големите компании в България, а по генерирани приходи (2.8 млрд. евро) през пандемичната 2020 г. компанията влезе в топ 5 на най-големите в Югоизточна Европа (Varamezov, Panteleeva, & Vranchev, 2022).

4. Кратка социодемографска характеристика на средногорските общини

4.1. Брой, структура и прираст на населението в средногорските общини

Броят и структурата на населението на региона, както и тяхното изменение, са важни показатели за неговото състояние и развитие (вж. Табл. 3). През периода 2017 – 2021 г. тенденцията на намаляване на броя населението в страната като цяло се наблюдава и в средногорските общини. Населението устойчиво намалява, като за анализирания период то е с 946 души по-малко (- 4,5%). Общините Златица, Копривщица и Пирдоп следват общата тенденция в Средногорието и страната, като населението намалява с всяка измината година, а в община Антон броят на населението се колебае през годините, но в края на периода (2021 г.) е по-нисък в сравнение със стойностите през 2017 г. Колебание в стойностите е регистрирано и в община Мирково, но в края на периода е налице, макар и символичен (+8 души), ръст на населението. Населението в общините Чавдар и Челопеч също отбелязва лек ръст (съответно 3,6% и 3,2%) през анализирания период. Последните три общини обаче са и най-малките в Средногорието и този ръст не може да обърне неблагоприятната тенденция в региона.

През всичките години от разглеждания период в средногорските общини е налице отрицателен естествен прираст (разлика между живородените и умрелите). В абсолютни стойности той е най-силно изразен в общините Златица, Пирдоп и Мирково.

Таблица 3

Население в Средногорието по общини за периода 2017 – 2021 г., брой

Община	Брой на населението				
	2017	2018	2019	2020	2021
Антон	1453	1443	1465	1474	1442
Златица	5280	5188	5077	4993	4862
Копривщица	2079	2046	1976	1962	1911
Мирково	2299	2254	2194	2365	2307
Пирдоп	7526	7388	7236	7192	7075
Чавдар	1174	1151	1134	1221	1216
Челопеч	1535	1526	1762	1593	1584
Общо	21346	20996	20844	20800	20397

Източник: НСИ

Механичният прираст на населението най-често се определя като разлика между броя на заселилите се и броя на изселилите се от дадено населено място или община. През анализирания период тези процеси са много динамични в средногорските общини. За 2017 г. само общините Антон и Чавдар са с положителен механичен прираст, за 2018 г. – Антон и Челопеч, за 2019 г. – Антон, Чавдар и Челопеч. Следва да се отбележи, че с изключение на община Златица, за 2020 г. всички общини от Средногорието са с положителни стойности на този показател. Преобладаващо отрицателен механичен прираст отново е регистриран през 2021 г., с изключение на общините Чавдар и Челопеч. За разглеждания период положителен механичен прираст е налице единствено през 2020 г. (+484 души), а през всички останали години неговите стойности са отрицателни.

Възрастовата структура на населението в региона също не се различава от тази за страната. Наблюдава се тенденция на застаряване на населението в Средногорието, като „отличници” тук са общините Мирково и Копривщица. Трябва да се отбележи, че дялът на хората над 65 години в част от общините (Чавдар, Челопеч, Антон) намалява през някои години в сравнение с предходни, но това не променя общата картина.

4.2. Безработица

Нивото на безработица е различно за отделните общини в Средногорието (вж. Табл. 4). Например в най-малките общини (Антон, Мирково, Чавдар и Копривщица) то остава на по-високи нива от средното за страната през почти всичките години от анализирания период. В същото време, в най-големите общини в Средногорието (Златица и Пирдоп), коефициентът на безработица е по-нисък от този за страната. Когато се оценява нивото на безработица, трябва да се има предвид, че средногорските общини са едни от най-малките общини в България. Община Чавдар е осмата най-малка община в България. С изключение на общините Пирдоп и Златица, останалите са с население между

1 200 и 2 300 души. Мирково, Челопеч, Чавдар и Антон са села и общински центрове, като последните три са и единствените населени места в съответната община. За сравнение, почти всички общини в България с подобен профил имат далеч по-висок коефициент на безработица – например за 2017 г. това са общините Ковачевци (22,8%), Бойница (18,9%), Долна Баня (27,5%), Опака (28,1%), Ружинци (60,2%), Хайредин (50,1%) и много други. На картата на безработицата в България ясно се вижда, че Средногорието е един от регионите с най-нисък коефициент на безработица у нас. (regionalprofiles.bg).

Таблица 4

Коефициент на безработица в Средногорието по общини
за периода 2017 – 2021 г.

Община	Коефициент на безработица				
	2017	2018	2019	2020	2021
Антон	6,7	6,3	4,8	5,2	6,3
Златица	4,9	3,9	3,6	4,8	3,6
Копривщица	7,3	5,3	4,2	7,2	5,7
Мирково	6,6	7,0	5,3	6,9	6,1
Пирдоп	6,1	5,2	4,4	5,1	3,8
Чавдар	7,1	5,1	5,5	6,2	5,7
Челопеч	4,7	4,7	3,1	4,0	4,3
За страната	6,2	5,2	4,2	5,1	5,2

Източник: НСИ

Най-ниско ниво на безработица отбелязва община Челопеч. На територията на тази, макар и малка, община се намира едно от най-големите златни находища в Европа, експлоатирано от канадския инвеститор „Дънди Прешъс Металс“. Компанията е основен и почти единствен източник на работни места в Челопеч.

4.3. Средна брутна месечна работна заплата

Тенденцията на увеличаване на средната брутна месечна работна заплата (СБМРЗ) в България се наблюдава и в общините от Средногорието. Този растеж е устойчив и се отнася за всички общини и за всички години от анализирания период. С по-висока СБМРЗ от средната за страната се открояват общините Пирдоп и Челопеч. На териториите на тези две общини са разположени големите компании „Аурубис България” и „Дънди Прешъс Металс”, които са и основните работодатели в региона. Например, докато през 2017 г. СБМРЗ в България е 1037 лв., в община Пирдоп е 1562 лв., а в община Челопеч – 2178 лв. В края на анализирания период (2021 г.) стойностите за страната са 1390 лв., а за общините Пирдоп и Челопеч са съответно 1936 лв. и 2628 лв. През последните години средните брутни месечни възнаграждения в община Челопеч са най-високи не само в района

на Средногорието, но и в цялата страна. За 2021 г. те са около два пъти по-високи от средните за страната. В класацията за 2020 г. община Пирдоп е на трето място в България по СБМРЗ (Цветкова, 14.04.2022).

4.4. Образование

Слабо изразено увеличение на броя на учениците, и то едва в края на анализирания период, се наблюдава в общините Мирково, Чавдар и Челопеч. В останалите общини техният брой намалява. Общо за Средногорския регион е налице устойчива тенденция на намаляване броя на учениците в тези училища. Що се отнася до броя на учениците в професионалните училища, картината е различна в отделните общини. Докато в община Златица техният брой намалява от 209 в началото до 122 в края на периода, в община Копривщица се наблюдава значителен ръст – от 61 ученика в началото на периода, до истински бум през учебната 2017/2018 г. – 205 ученика, т.е. увеличението е повече от три пъти. В края на периода техният брой е 195 ученика. Учениците в професионалните гимназии в община Пирдоп намаляват през годините, но за учебната 2020/2021 г. е отбелязан ръст и техният общ брой е 465.

Проведеният анализ показва, че социодемографското развитие на средногорските общини е различно. С по-добри показатели са тези (Пирдоп, Златица, Челопеч), в които са локализиран двата големи чуждестранни инвеститора. Относно намаляването броя на населението и неговото застаряване, всички общини следват общата за страната негативна тенденция.

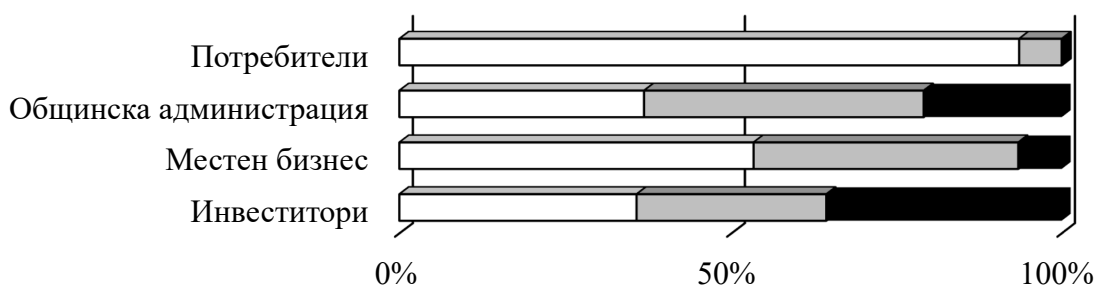
5. Изследване влиянието на дейността на „Аурубис България“ върху общините от Средногорието

5.1. Организация на емпиричното изследване

През периода юни – септември 2022 г. се осъществи емпирично изследване относно влиянието на дейността на „Аурубис България“ върху социално-икономическия живот и развитието на общините Чавдар, Антон, Челопеч, Златица, Пирдоп, Копривщица и Мирково. Използвани са методите на анкетирането, интервюирането, консултирането и др. Статистически единици в обхвата на проучването са представители на целевите групи: инвеститори/предприятия с германски инвестиции (мениджъри, експерти, специалисти и работници/служители, заемащи различни длъжности и позиции в изследваните предприятия от региона, с акцент върху „Аурубис България“); представители на общинските администрации в района на Средногорието, както и физически лица, живеещи на територията на седемте

общини, включително потребители на продукти/услуги от предприятията с германски инвестиции (вж. Фиг. 1).

Структурирането на въпросите е осъществено на база специфика на респондентите и тематичната рамка на предметното изследване на всяка от целевите групи. В анкетното проучване са включени 45 въпроса, структурирани в 4 раздела: обща информация за респондентите, среда на живот/функциониране, състояние на бизнеса/промени, резултати/ефекти от създаването на бизнеса и оперирането на германските инвеститори на съответния пазар. За инвеститорите акцентът бе върху ключовите бизнес показатели, предимства/недостатъци на региона и населението, бизнес взаимодействия, информационни/идейни/иновационни потоци, ефекти за компанията и региона. За местния бизнес бе търсена оценката на средата; взаимодействията с местния бизнес; очакванията, последиците и ефектите от навлизането германските компании.

Фигура 1. Обхват на респондентите по вид и метод на изследване

Фокусът на изследването по отношение на местната администрация бе насочен към оценка на промените в средата и ефектите за региона по отношение на население, бизнес активност, парични потоци и данъци, въвличеност в местните инициативи, корпоративна социална отговорност, ефекти и устойчивост. Проучването на мнението на населението обхваща физически лица – крайни потребители на стоки и услуги в региона и потребители на междинни/инвестиционни продукти (при крос-емпирично изследване обвързване и на потребителите на продукти от местния бизнес). Оценката на отговорите на последна група бе насочена основно към идентифицирането на ефектите от наличието на германски инвестиции в региона (безработица, трудови възнаграждения, образователно-квалификационно

равнище, жизнен стандарт, възможности за развитие и др.) и техният потенциал да създават позитиви за средата.² Интервюирането на респондентите бе реализирано чрез полуструктурирано интервю с предоставяне на богати възможности за допълване, обосноваване на отговорите и изказване на лични прогнози.

Обобщенията и изводите от емпиричното проучване са оформени на база съпоставяне и допълване на данните с информация/резултати от други изследвания – на НСИ, БНБ, Министерството на финансите на Р България, ГБИТК и отделни нейни представители, включително членове на изследователския екип, проведени през последните години.

В настоящото изследване акцентът е поставен върху представянето на обобщените резултати за обхвата, вида и посоката на въздействие на сложилите се процеси, резултат от инвестиционната активност на германските компании и основните идентифицирани ефекти по отношение на ключовия германски инвеститор – „Аурубис България”, чиято дейност в най-голяма степен има значение за състоянието и развитието на района на Средногорието.

5.2. Резултати от изследването

Влиянието на дейността на „Аурубис България“ върху живота и развитието на средногорските общини намира многообразни проявления. Силата и посоката на това влияние не са едни и същи в отделните населени места, което от своя страна определя до голяма степен равнището на социално-икономическото им развитие. Изследователският екип идентифицира, измери и оцени ефектите от дейността на германската компания върху развитието на средногорските общини в следните направления:

Влияние върху развитието на местния бизнес

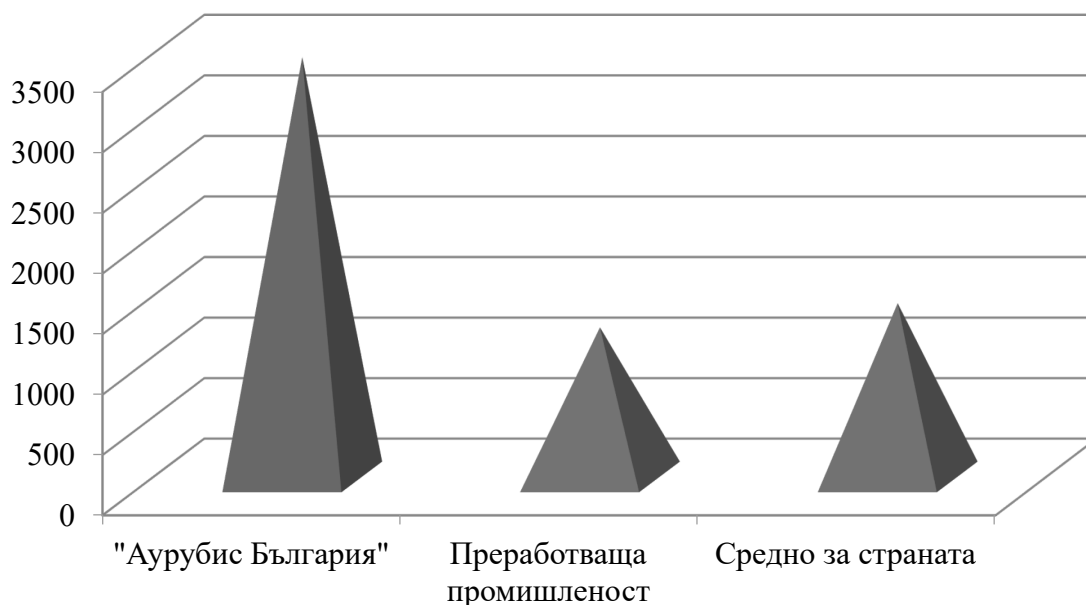
Основният ефект е свързан с протичащите в „Аурубис България“ процеси на производство и преработване и намира пряко отражение върху дейността на местните доставчици на суровини и материали (разположени в съседните на Средногорието общини Етрополе и Панагюрище). Вторичните (косвени) ефекти по веригата на доставките на стоки и услуги генерират допълнително вътрешно търсене в местната икономика (Varamezov, Panteleeva, & Vranchev, 2022). Според резултатите от проведеното анкетно проучване сред представителите на местния бизнес дейността на „Аурубис България“ оказва влияние върху вътрешното търсене и развитието на техните предприятия (72,00% от респондентите). Най-високи стойности се наблюдават в община Пирдоп (90,00%), а най-ниски – в община Челопеч (30,00%). За положително отговорилите това влияние е благоприятно (63,89%), а 19,44% от тях не могат да преценят неговата посока.

Влияние върху заетостта и доходите

² В студията са представени част от обобщените резултати от емпиричното изследване.

С оглед на икономическата характеристика на разглежданите общини се наблюдава предимно стабилен пазар на труда, със сравнително нисък коефициент на безработица в региона и особено в двете общини (Пирдоп и Челопеч), на територията на които са разположени предприятията на „Аурубис България“ и „Дънди Прешъс Металс“, с високи равнища на заетост и възнаграждения, които значително надвишават средните за страната. В „Аурубис България“ работят над 900 души и наличието на такъв голям работодател в тези сравнително малки общини е от изключително значение за осигуряване на постоянна заетост. Най-голямо влияние върху заетостта компанията има в община Антон. В нея 70% от трудоспособното население е заето в „Аурубис България“. Тук трябва да се обърне внимание на факта, че Антон е една от най-малките по брой население общини в Средногорието. Следват общините Златица с близо 60% и Пирдоп с близо 18% заетост.

Разходите за персонал в „Аурубис България“ се увеличават с над 15% от 24 млн. през 2018 г. до близо 28,4 млн. лв. през 2020 г., което е резултат от нарастването на броя на наетите и от увеличението на възнагражденията и осигурителните вноски. През 2020 г. заплащането в компанията е с 2,4 пъти по-високо от средната брутна месечна работна заплата за страната и с 2,8 пъти по-високо от тази в преработващата промишленост (вж. Фиг. 2) (Вранчев, К., 2022).

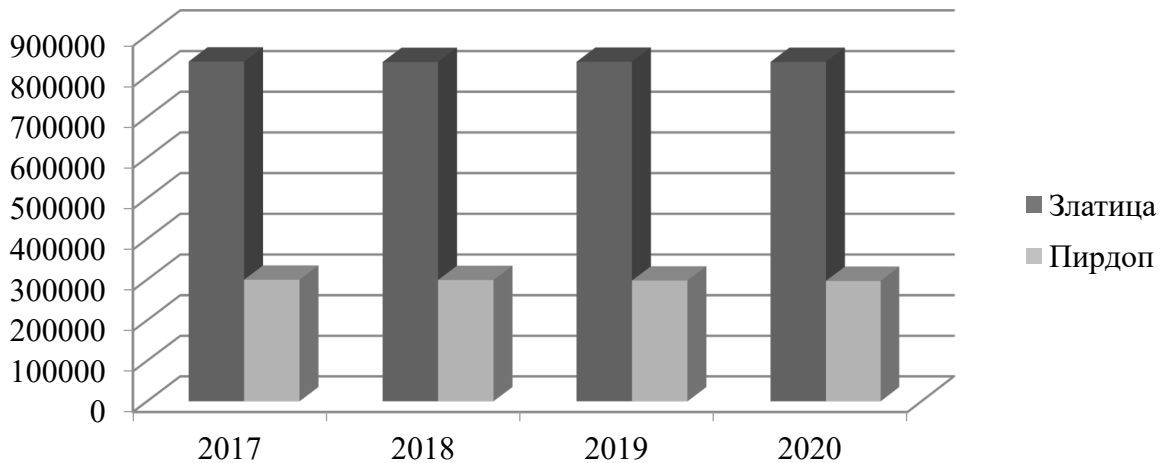
Фигура 2. Средна брутна месечна работна заплата за 2020 г.

Източник: НСИ, изчисления на автора

Ефект върху общинските приходи

През периода 2017 – 2020 г. преките и косвените данъци, плащани от „Аурубис България“, са равномерно разпределени и са почти 300 000 лв. годишно за община Пирдоп и около 850 000 лв. годишно за община Златица

(вж. Фиг. 3). За сравнително малки общини като горните тези приходи са сериозно перо в бюджета. Относителният дял на приходите с източник „Аурубис България“ в общите приходи от данъци и такси на общините варират между 13% и 15% за Пирдоп и между 33% и 36% за Златица.

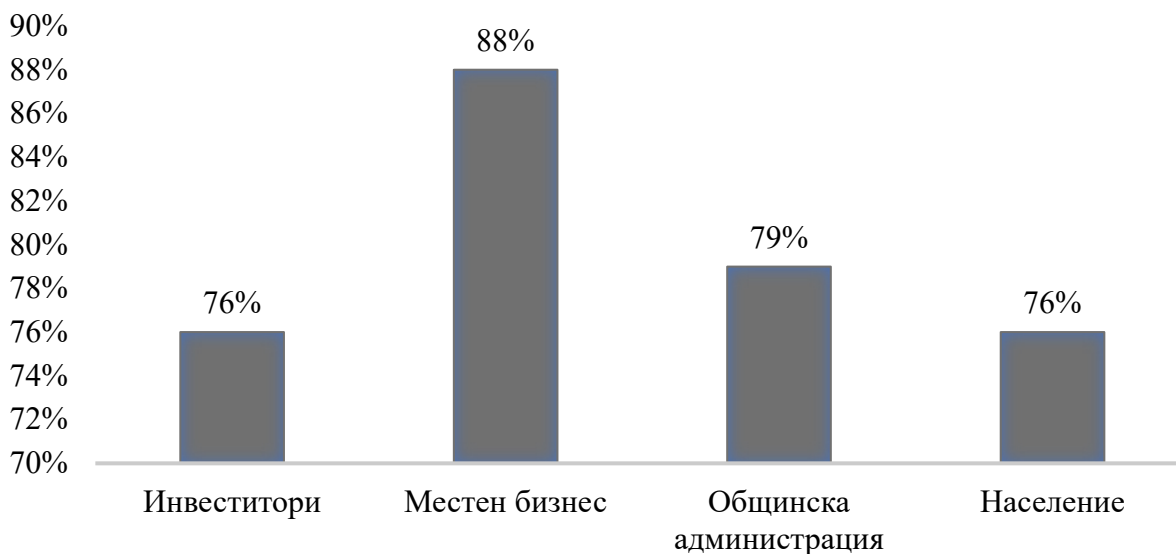
Фигура 3. Местни данъци и такси на „Аурубис България“ в общините Златица и Пирдоп за периода 2017-2020 г., лв.

Източник: Данни на „Аурубис България“, Министерство на финансите и изчисления на автора

Преливане на ефекти (*spill over effects*)

„Аурубис България“ разработва и внедрява иновативни технологии и добри управленски стратегии, т.е. налице е трансфер на технологии и на знания. Компанията провежда периодично курсове за обучение и повишаване на квалификацията, при което местните служители усвояват нови знания и умения. За целта се реализират различни програми (практикантска, стажантска, програма за дуално обучение, в която са включени местните професионални компании, за лидерско развитие и др.). Резултат от реализацията на тези програми са подготвени млади специалисти, придобили специфично ноу-хау, конкретни технически умения и опит, осигуряващи богати възможности за реализация в и извън компанията. (Aurubis.com). Според 77% от респондентите усвояването на нови знания и повишаването на професионалните компетентности чрез реализирането на образователно-квалификационни програми/курсове от „Аурубис България“ е довело до повишаване нивото на конкуренция на трудовия пазар, като е съдействало за позитивни промени в образователно-компетентностния профил, особено в рамките на конкретни професии и специалности. Флукуациите, текучеството сред персонала и междуфирмената мобилност на населението са основните причини, довели до преливане на знания и трансфер на технологичен опит към местния бизнес. Вътрешноструктурно разпределение на позитивните отговори в рамките на

целевите групи показва най-висок дял именно на представителите на местния бизнес (вж. Фиг. 4).

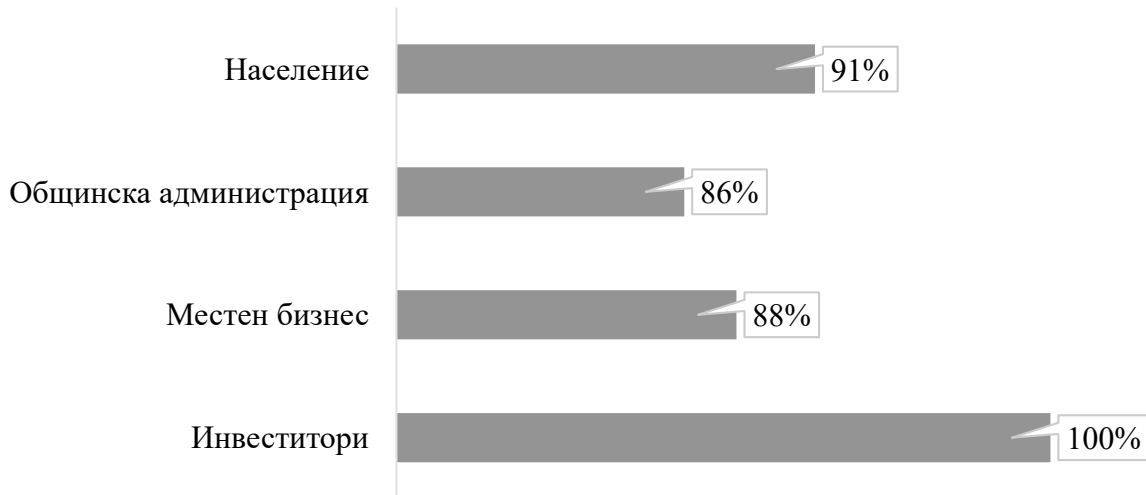
Фигура 4. Разпределение на респондентите – преливане на знания, опит и професионални компетентности от „Аурубис България“ към местни фирми

Влияние върху развитието на конкуренцията

В резултат на конкуренцията от страна на чуждите фирми местните компании могат да бъдат принудени да повишат качеството на своите продукти и услуги, насочени към вътрешния пазар. Това, от своя страна, може да доведе до повишаване на износа на местни стоки. Предпоставка за този ефект е, местните компании да не бъдат изместени от пазара от чужди конкуренти, преди да може да осъществят процеса на догонване.

В средногорските общини обаче няма друга компания, заета с медопродуцтво и медопреработване. Оттук ролята на „Аурубис България“ за засилването на конкуренцията като ефект на регионално равнище може да се разглежда единствено от гледна точка на усилването на съперничеството за придобиване на ресурси, изразено най-ярко на трудовия пазар.

Подобно твърдение се доказва и от емпиричното проучване, според което 91% от респондентите считат, че функционирането на „Аурубис България“ оказва натиск върху местния бизнес, най-вече върху равнището на предлаганата работна заплата (вж. Фиг. 5).

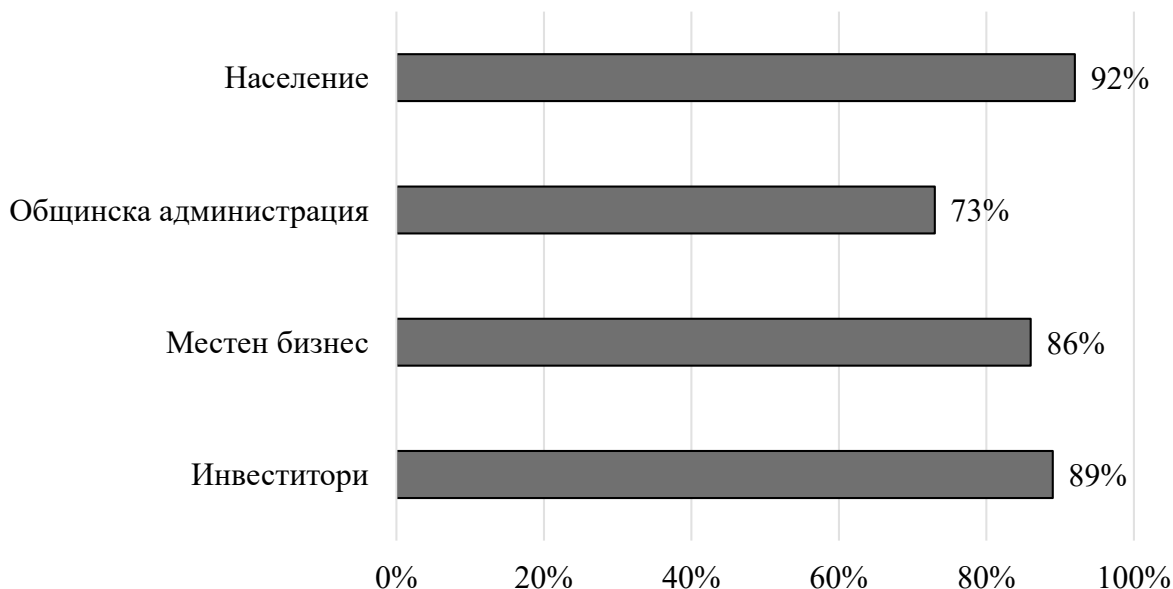

Фигура 5. Разпределение на респондентите – повишаване на равнището на конкуренцията в региона на Средногорието в резултат на поведението на „Аурубис България“

Влияние върху развитието на инфраструктурата в региона

Един от факторите, който влияе върху привличането на чужди инвестиции, е развитата инфраструктура. За да свържат производствените си мощности с транспортната мрежа или да осигурят стабилно снабдяване с енергия, чуждестранните компании често се налага да разширят наличната местна инфраструктура. Освен това голям брой преки инвестиции се извършват директно в инфраструктурния сектор като строителство на пътища, разширяването на пристанища или са свързани с производството и доставката на енергия. По този начин инвестициите в инфраструктурата влияят пряко върху икономиката. Емпиричното проучване показва, че дейността на „Аурубис България“ оказва положително влияние върху развитието на местната инфраструктура – според 78% от изследваните инвеститори, 75% от местния бизнес, 53% от представителите на местната администрация и 77% от проучените лица, живеещи в региона на Средногорието. Респондентите считат, че развитието на местната инфраструктура е най-вече в посока производствена и социална инфраструктура.

Същевременно, за изследваните единици, особено за населението и местния бизнес, развитието на транспортната инфраструктура изостава, като са необходими значителни инвестиции за подобряване на пътно-транспортната инфраструктура на региона, особено по отношение на междуселищната мрежа в рамките на Средногорието (вж. Фиг. 6).

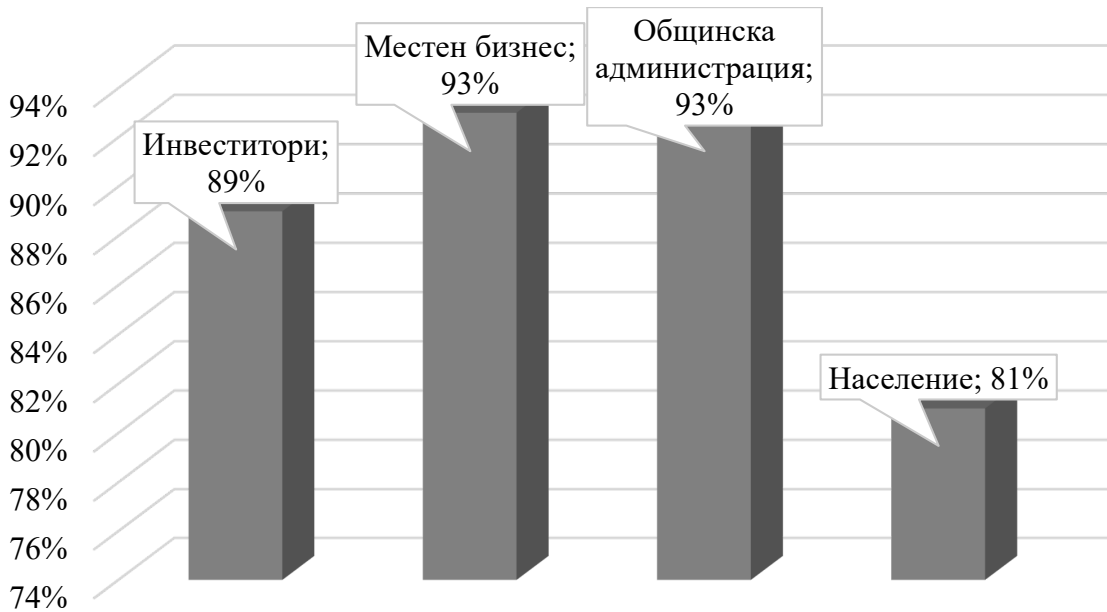

Фигура 6. Разпределение на респондентите – необходимост от допълнителни инвестиции в транспортната инфраструктура

Разпределителни ефекти

В рамките на приемащата държава концентрацията на ПЧИ в сектори или региони, които са от особен интерес за инвеститорите, може да създаде или влоши неравенството на доходите. Разликите в заплащането напр. между чуждестранни и местни фирми могат да задълбочат тези неравенства. Ефектът е отрицателен и той е неравенство в доходите (Varamezov, Panteleeva, & Vranchev, 2022). Този негативен ефект е ясно изразен в района на Средногорието. В общините, на територията на които се намират заводът на „Аурубис България“ (Пирдоп и Златица) и златодобивната компания „Дънди Прешъс Металс“ (Челопеч), трудовите възнаграждения превишават значително средните стойности за страната, докато в останалите средногорски общини те са около и дори под средните за страната. Според 81% от включените в емпиричното проучване респонденти дейността на „Аурубис България“ има съществен принос за нарастване неравенството по отношение на доходите, особено в дългосрочен план (вж. Фиг. 7).

Вътрешноструктурното разпределение на отговорите показва, че местните бизнес и администрация в по-голяма степен осъзнават подобна опасност, докато за 19% от населението, въпреки високия дял на отговорите в рамките на целената група, ако има риск за задълбочаване на неравенството в доходите, то източник за него не е „Аурубис България“.

Фигура 7. Разпределение на респондентите – принос на „Аурубис България“ в задълбочаване на неравенството в доходите в района на Средногорието

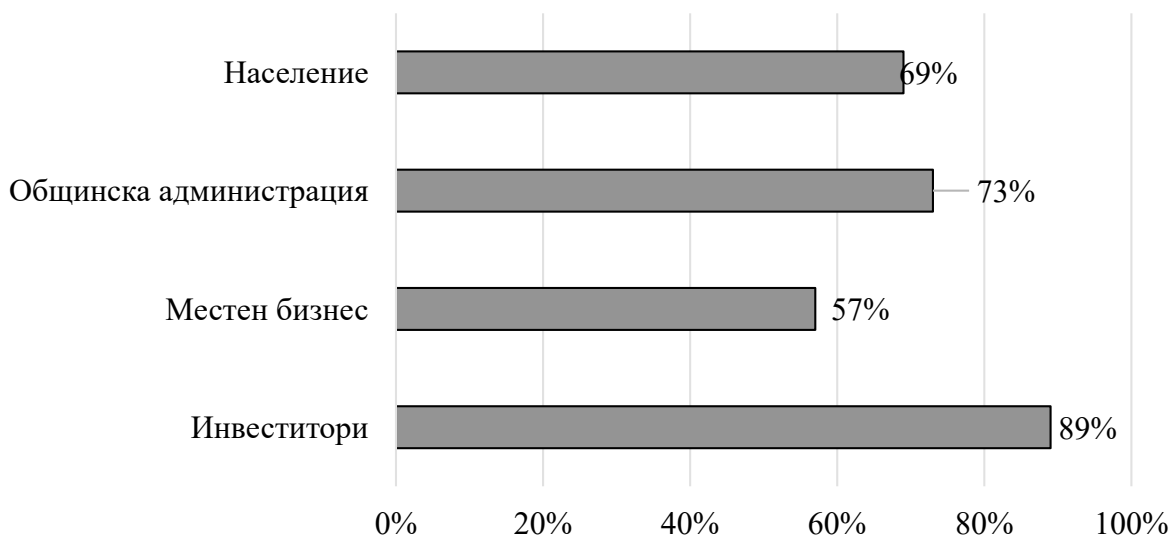
Влияние върху вътрешната миграция

Инвестицията в „Аурубис България“ влияе пряко върху пазара на труда и има косвени ефекти върху демографията на региона. Тук миграцията може да се разгледа в два аспекта: 1) като миграция на чужди граждани, заети в компанията и 2) миграция на местни граждани от по-слабо развитите в икономическо отношение общини към общините, на чиято територия е разположен заводът на „Аурубис България“ – вътрешна трудова миграция. В първия аспект ефектът е изключително слабо изразен, тъй като броят на чуждите граждани, заети в компанията, е пренебрежимо малък (едва няколко души), предимно част от нейния мениджмънт. Според данните за вътрешната миграция през 2021 г. тя е положителна само за общините Антон, Чавдар и Челопеч (НСИ, 2021).

Ефекти върху околната среда

Основен принцип в корпоративните ценности на „Аурубис България“ е непрекъснатото подобряване на опазването на водните ресурси, опазването на почвите и контрола на вредните емисии. Имайки предвид спецификата на металургичната индустрия и нейния отпечатък върху околната среда, „Аурубис България“ предприема изпълнението на редица мерки, насочени към: предотвратяване на неорганизираните емисии от охлаждането на конвекторната шлака; намаляване на емисиите на неразтворени вещества от пречиствателната станция за производствени отпадни води; намаляване на праховите емисии; рекултивация на депото за фаялит и др. За да гарантира спазването на българските закони и фирмените стандарти за

опазването на околната среда, „Аурубис България” внимателно селектира и инструктира всички външни компании, с които работи (Aurubis.com). Амбициозната екоинвестиционна програма, насочена към неутрализиране на вредните въздействия и постигане на устойчивост/понижаване в/на стойностите на определени екологични показатели, се оценява положително от 69% от респондентите (вж. Фиг. 8).

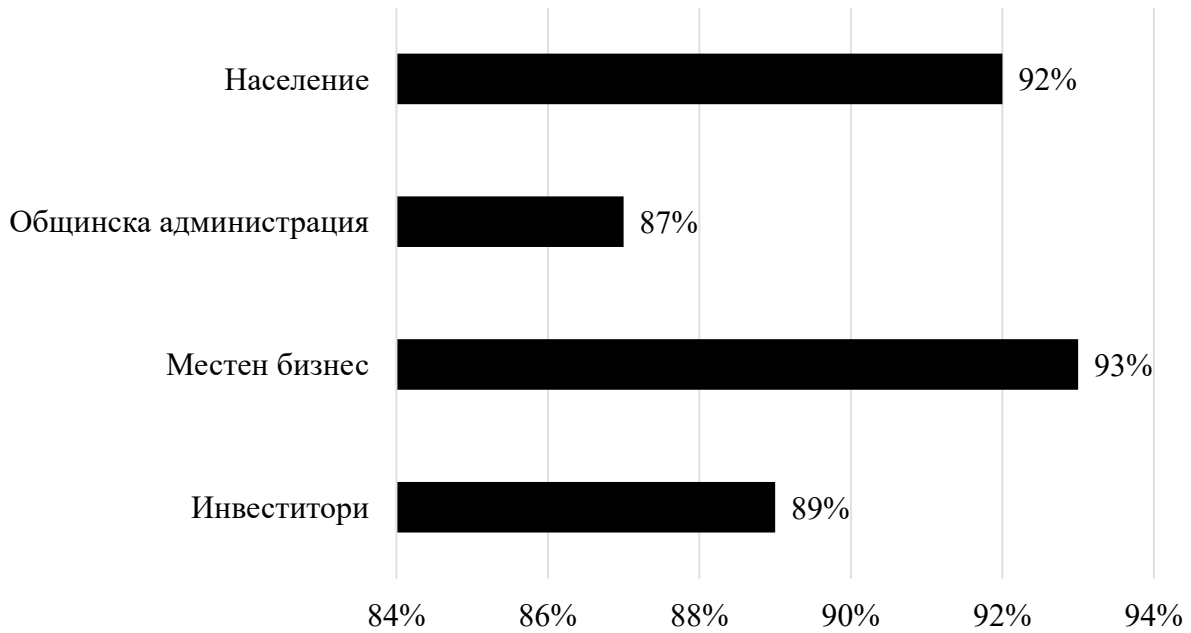

Фигура 8. Разпределение на респондентите – принос на „Аурубис България” за реализирането на положителни екологични ефекти в района на Средногорието

Най-висок дял с положителна оценка сред целевите групи дават инвеститорите. Местният бизнес има по-големи очаквания, което резултира в 43%-ен дял на изследваните, които оценяват направените инвестиции, но считат, че са недостатъчни и следва да се продължат усилията за постигането на по-забележими и най-вече – устойчиви екологични ефекти.

Влияние върху социалния живот в средногорските общини

„Аурубис България” е силно ангажирана с осъществяването на редица дейности, подчертаващи нейната социална отговорност. Компанията реализира различни социални проекти при съчетаване на корпоративните ценности с ползите за местните общности, което се оценява от представителите на всички изследвани целеви групи (вж. Фиг. 9).

Фигура 9. Разпределение на респондентите – принос на „Аурубис България” за реализирането на положителни социални ефекти в района на Средногорието

Особено благоприятен знак за положителната оценка са високият дял на респондентите в групите на местния бизнес (93%) и населението (92%). В подкрепа на резултатите от изследването са множеството реализирани социални инициативи. Сключени са социални споразумения с общинските ръководства на Пирдоп и Златица, съобразени с приоритетните нужди на конкретната община (подпомагане на хора в неравностойно положение, на образование и таланти деца, спортни инициативи, културни прояви и др.). Българският дарителски форум отличи „Аурубис България” като „Корпоративен дарител на годината” през 2011 г., а даренията на компанията през последните 10 години надхвърлят 6 млн. лева. Извън посочените споразумения „Аурубис България” изпълнява и други социални проекти, като си сътрудничи с асоциации, местни учебни заведения и други, заинтересовани за бъдещето на региона организации. В резултат от реализирани проекти в областта на образованието са изградени, ремонтирани и оборудвани класни стаи, физкултурни салони, столови помещения, спортни игрища и др. в училищата от местните общини и са подпомогнати млади спортни таланти. В допълнение, компанията осигурява средства в размер на около 800 хил. лв. на година за общините Пирдоп и Златица в периода 2017– 2020 г. Подписано е годишно споразумение за подкрепа на болницата в Пирдоп, както и за текуща подкрепа при необходимост (Aurubis.com).

Заклучение

Преките чуждестранни инвестиции са благодатно поле за теоретични проучвания и за верификация на различни изследователски трактовки. Доказателство за тяхната атрактивност са редицата теории и концепции, множеството класификационни систематизации на видовото им разнообразие, големият брой публикации, насочени към търсенето на позитиви от тяхното реализиране на практика и др. Особено интересни за изследователския екип са въпросите за мотивите за инвестиционната активност извън националните граници, регионалната значимост на направените инвестиции и ефектите, които пораждат.

В студията са представени ключовите теоретични постановки – основа на и отправна точка за реализираното впоследствие емпирично проучване; очертани са най-важните мотиви на чуждестранните инвеститори, за да стартират бизнес в друга страна и конкретно – в България; синтезирано, следвайки логическия алгоритъм от теория към практика, са обобщени най-важните резултати от проведеното изследване, като са идентифицирани ефектите от ПЧИ в района на Средногорието по примера на „Аурубис България“ и е доказана първоначално формулираната изследователска теза.

Въз основа на резултатите от изследването могат да се направят следните констатации и изводи:

- ✓ „Аурубис България“ е компания с широкомащабна дейност и добри финансово-икономически резултати, позициониращи я в топ-лис тинга на стратегическите чуждестранни инвеститори в България.

- ✓ Реализираните инвестиции от страна на „Аурубис България“ оказаха и продължават да оказват отражение върху състоянието и развитието на региона на Средногорието, като пораждат ефекти с нееднозначна посока на въздействие върху населението, местния бизнес и природната среда, по-конкретно върху: нивото на конкуренцията; състоянието на регионалната инфраструктура; равнищата на заетостта, доходите и безработицата; размера и регулярността на реализираните общински приходи; състоянието на околната среда; промените в социалния живот и др.

- ✓ В доминиращата си част идентифицираните ефекти имат позитивен характер, а за неутрализирането или намаляването на негативните ефекти „Аурубис България“ полага необходимите усилия, оценени от доминиращата част от представителите на различните целеви групи, участвали в изследването.

- ✓ Стратегическият хоризонт в регионалното развитие на Средногорието има ключово значение за реализирането на повече и по-значими позитивни ефекти, както и за постигането на устойчивост в социодемографски и икономически план, най-вече по отношение на бизнес взаимодействията, вида и нивото на конкуренцията, демографската, социалната,

образователно-квалификационната характеристика и жизнения стандарт на населението.

✓ Силната връзка между функционирането на „Аурубис България“ и реализираните ефекти от направените инвестиции; между поддържането на бизнес и инвестиционната активност на компанията и желанието за постигане на устойчивост в тренда на нарастване на позитивните ефекти в дългосрочен план, налага необходимостта от последващо задълбочаване на добрите взаимоотношения между и продължаване на съвместните усилия на компания, общинска администрация, местен бизнес и население.

Използвани източници

- Aurubis Bulgaria AD*. Retrieved 24.08.2022 from <https://www.aurubis.com/en/bulgaria>.
- Avcı, O. & Akin, T. (2020). The Interaction Between Foreign Direct Investment and Domestic Investment: Is There Crowding Out Effect? *Journal of Eastern European and Central Asian Research*, Vol.7 No.2, pp.163-174.
- Aynew, B. (2022). The Effect of Foreign Direct Investment on the Economic Growth of Sub-Saharan African Countries: An Empirical Approach. *Cogent Economics & Finance*, Volume10, Issue1, DOI: 10.1080/23322039.2022.2038862.
- Braun, G. (1988). *Die Theorie der Direktinvestitionen*. Köln Institut für Wirtschaftspolitik an der Universität Köln.
- DIHK. (2019). Retrieved 27.08.2022 from <https://www.dihk.de/de/themen-und-positionen/internationales/auslandsinvestitionen-in-der-industrie-3368>
- Drapkin, I. Lukyanov, S. & Bokova, A. (2020). Influence of Foreign Direct Investment on Domestic Investment in the Russian Economy. *Voprosy Ekonomiki*, May 2020, pp.69-85.
- Dutt, A. K. (1998). *Transnational Corporations, Direct Foreign Investment and Growth*. In: R. K. Rowthorn, *Transnational Corporations and the Global Economy* (pp. 164-191). Macmillan and St. Martin`s Press.
- Groznykh, R., Drapkin, I. & Mariev, O. (2019). Determinants of Foreign Direct Investment Inflows: The Case of Heterogeneous Russian Regions. *Proceedings of the 11th Economics and Finance Conference*, pp.69-75.
- Hintosova, A., Sudzina, F. & Barlasova, T. (2021). Direct and Indirect Effects of Investment Incentives in Slovakia. *Journal of Risk and Financial Management*, Volume14, Issue2, Article Number56, DOI: 10.3390/jrfm14020056.
- Huang, Y., Zhong, C. & Chen, H. (2022). The Combined Effect of Foreign Direct Investment on Firm Productivity. DOI:10.1080/1331677X.2022.2139278.
- Johnson, A. (2006). The Effects of FDI Inflows on Host Country Economic Growth. *CESIS Electronic Working Paper Series*, No. 58.

- Kokko, A. & Gustavsson, P. (2004): Regional integration, foreign direct investment, and regional development, EIB Papers, ISSN 0257-7755, European Investment Bank (EIB), Luxembourg, Vol. 9, Iss. 1, pp. 110-135.
- Lipsey, R. (2002). Home and Host Country Effects of FDI, Lidingo, Sweden.
- Macek, A., Ovin, R., Divjak, M., Skoko, H. & Horvat, T. (2021). Foreign Direct Investments' Openness in Local Communities - The Case of Slovenia and Serbia. *Economic Research-Ekonomska Istrazivanja*, Volume 34, Issue 1, pp. 1013-1032.
- Miteski, M. & Stefanova, D. (2017) : The Impact of Sectorial FDI on Economic Growth in Central, Eastern and Southeastern Europe, Working Paper, No.1/2017, National Bank of the Republic of Macedonia, Skopje.
- Ozturk, I. & Kalyoncu, H. (2007). "Foreign Direct Investment and Growth: An Empirical Investigation based on Cross-Country Comparison," *Economia Internazionale / International Economics*, Camera di Commercio Industria Artigianato Agricoltura di Genova, vol. 60(1), pages 75-81.
- Panteleeva, I., Vamezov, L. & Vranchev, K. (2022). Bulgaria as an attractive destination for German investors. Conference Proceedings 89th International Scientific Conference on Economic and Social Development: *Economical, Agricultural and Legal Frameworks of Sustainable Development*. Varazdin Development and Entrepreneurship Agency & University North, Novi Sad, 4-5 November 2022.
- Regionalprofiles.bg
- Sapienza, E. (2009). FDI and Growth in Central and Southern Eastern Europe. Dipartimento di Scienze Economiche, Matematiche e Statistiche, Universita' di Foggia in its series Quaderni DSEMS, 12.
- Vamezov, L., Panteleeva, I. & Vranchev, K. (2022). Regional effects of direct German investments in Bulgaria (Aurubis Bulgaria case). Conference Proceedings 89th International Scientific Conference on Economic and Social Development: *Economical, Agricultural and Legal Frameworks of Sustainable Development*. Varazdin Development and Entrepreneurship Agency & University North, Novi Sad, 4-5 November 2022.
- Безработица. Регионални профили. И.П.И. <https://www.regionalprofiles.bg/bg/maps/>.
- Велушев, М. (2017). Преките чуждестранни инвестиции – нужна ли ни е нова парадигма за изучаването им? Управление и устойчиво развитие, том 56, брой 1, с.109-116.
- Вранчев, Б. (2022). Социално-демографска характеристика на общините от Средногорието като основа за изработване на стратегически план за развитие. Международна научна конференция: *Стратегическо планиране и маркетинг в дигиталния свят*. УНСС – София, 11 ноември 2022 г. (предадена за публикуване)
- Вранчев, К. (2022). Влияние на преките германски инвестиции върху икономиката на България. *Бизнес управление*, XXXII (1), 64-78.

- Германо-българска индустриално-търговска камара*, Retrieved 28.08.2022 from <https://bulgarien.ahk.de/infothek>, <https://bulgarien.ahk.de/infothek/publikationen>.
- Годишник* (2019) *Германо-българска индустриално-търговска камара*. Retrieved 24.08.2022 from АНК Annual 2019-web.pdf.
- Годишник* (2021). *Германо-българска индустриално-търговска камара*. Retrieved 27.08.2022 from АНК Annual 2021-web.pdf.
- Годишник*. (2021). *Годишник на ГБИТК 2021*. София: Дизайн бокс.
- Годишник* (2022). *Германо-българска индустриално-търговска камара*. Retrieved 26.08.2022 from АНК Annual 2022-web.pdf.
- Германските инвестиции в България 1990-2017*. (2019). ИПИ. София: ГБИТК.
- Макробюлетин. Основни икономически показатели*. (2020). Министерство на икономиката, Retrieved 27.08.2022 from <https://www.mi.government.bg/bg/pages/macrobuletin-79.html>.
- Манев, М. (2018). Ефекти от вноса на преки чуждестранни инвестиции в производството на автомобилни компоненти върху българските предприятия. Автореферат на дисертационен труд.
- Милкова, К. (2015). *Географски анализ на преките чуждестранни инвестиции в България в контекста на регионалното развитие*. Автореферат на дисертационен труд.
- Михайлова, С. (2014) Влияние на преките чуждестранни инвестиции върху доходното неравенство в България, *Икономически и социални алтернативи*, брой 4.
- Младенова, З. Преките чуждестранни инвестиции в българската икономика: въпроси на оценката. *Известия на ИУ-Варна, Варна, 2006, N 3, с. 35-46*.
- Младенова, Димитрова & Колев (2005). Преките чуждестранни инвестиции в регион Варна. Варна, Наука и икономика.
- Национален статистически институт (NSI)*. [Retrieved 27.08.2022 from <https://nsi.bg/en/content/766/statistical-data>.
- Николова, И. (2014). Влияние на преките чуждестранни инвестиции върху корпоративния финансов мениджмънт. <http://eprints.nbu.bg/id/eprint/2555/1/NBU%20corporate%20finance.pdf>
- Стоименов, М. (2011). *Международни Финанси*. София: Тракия – М.
- Цветкова, М. (14.04.2022). *В кои общини заплатите растат най-бързо и къде са най-високи?* <https://money.bg/economics/v-koi-obshtini-zaplatite-rastat-nay-barzo-i-kade-sa-nay-visoki.html>.

ИНСТИТУТ ЗА НАУЧНИ
ИЗСЛЕДВАНИЯ
ПРИ СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ
„Д. А. ЦЕНОВ“ - СВИЩОВ

АЛМАНАХ

НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

НАУКА, ЗНАНИЕ,
ИНОВАЦИИ -
СИНЕРГИЯ
ЗА УСТОЙЧИВО
РАЗВИТИЕ

том 31, 2023 г.

Академично издателство „ЦЕНОВ“
Свищов - 2023 г.

ИНСТИТУТ ЗА НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ” – СВИЦОВ

АЛМАНАХ НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

НАУКА, ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ – СИНЕРГИЯ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ

ТОМ 31
2023

АКАДЕМИЧНО ИЗДАТЕЛСТВО „ЦЕНОВ” – СВИЦОВ

Издава се със средства от целевата субсидия за научна дейност на СА „Д. А. Ценов”, съгласно Наредбата за условията и реда за оценката и планирането, разпределението и разходването на средствата от държавния бюджет за финансиране на присъщата на държавните висши училища научна или художествено творческа дейност.

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Доц. д-р Евелина Парашкевова-Великова	Главен редактор Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Доц. д-р Любомир Иванов	Заместник-главен редактор Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. д. ик. н. Виктор Чужиков	Киевски национален икономически университет, <i>Киев, Украйна</i>
Проф. д-р Николае Панеа	Университет в Крайова, <i>Крайова, Румъния</i>
Проф. д-р Теодора Димитрова	Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. д-р Тадия Джукич	Университет Ниш, <i>Ниш, Сърбия</i>
Доц. д-р Анисоара Дуика	Университет Валахия, <i>Търговище, Румъния</i>
Доц. д-р Венцислав Василев	Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Доц. д-р Венцислав Вечев	Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Доц. д-р Здравко Любенов	Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Доц. д-р Любка Илиева	Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Доц. д-р Силвия Костова	Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Д-р Рейчъл Маритц	Университет в Претория, <i>Претория, Южна Африка</i>

Анка Танева – стилев редактор

Ст. преп. Радка Василева - стилев редактор на английски език

Живка Тананеева – технически секретар

© ИНСТИТУТ ЗА НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

© СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „ДИМИТЪР А. ЦЕНОВ”

ISSN 1312-3815

INSTITUTE FOR SCIENTIFIC RESEARCH
D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

SCIENTIFIC RESEARCH ALMANAC

SCIENCE, KNOWLEDGE, INNOVATION - SYNERGY FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

**VOLUME 31
2023**

TSENOV ACADEMIC PUBLISHING HOUSE

This issue is funded by the state “Ordinance on the terms and procedure for the evaluation and planning, allocation and spending of the state budget funds in financing scientific or artistic activities, intrinsic to state higher schools” for the inherent to the "D. A. Tsenov" Academy of Economics scientific activity.

EDITORIAL BOARD

Assoc. Prof. Evelina Parashkevova-
Velikova, PhD

Editor-in-chief

D. A. Tsenov Academy of Economics –
Svishtov

Assoc. Prof. Lyubomir Ivanov, PhD

Deputy editor-in-chief

D. A. Tsenov Academy of Economics –
Svishtov

Prof. Viktor Chuzhikov, DSc

Kyiv National Economic University,
Kyiv, Ukraine

Prof. Nicolae Panea, PhD

University of Craiova, *Craiova, Romania*

Prof. Teodora Dimitrova, PhD

D. A. Tsenov Academy of Economics –
Svishtov

Prof. Tadija Djukic, PhD

University of Nis, *Nis, Serbia*

Assoc. Prof. Anisoara Duica, PhD

Valahia University of Targoviste,
Targoviste, Romania

Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD

D. A. Tsenov Academy of Economics –
Svishtov

Assoc. Prof. Ventsislav Vechev, PhD

D. A. Tsenov Academy of Economics –
Svishtov

Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, PhD

D. A. Tsenov Academy of Economics –
Svishtov

Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD

D. A. Tsenov Academy of Economics –
Svishtov

Assoc. Prof. Silviya Kostova, PhD

D. A. Tsenov Academy of Economics –
Svishtov

Dr Rachel Maritz

University of Pretoria,
Pretoria, South Africa

Anka Taneva – stylistic editor

Sen. Lect. Radka Vasileva - translator

Zhivka Tananeeva – technical secretary

© INSTITUTE FOR SCIENTIFIC RESEARCH

© D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

ISSN 1312-3815

СЪДЪРЖАНИЕ

Раздел I

Ускорено икономическо развитие и иновации

- Галина Чиприянова, Радосвета Кръстева-Христова**
Актуални аспекти при обучението на специалисти с висше счетоводно-икономическо образование 7
- Любчо Варамезов, Искра Пантелеева, Кармен Вранчев, Боян Вранчев**
Изследване влиянието на преките германски инвестиции на регионално равнище (по примера на „Аурубис България“)..... 38
- Марияна Божинова, Любка Илиева, Кристина Шопова, Невена Ляскова-Великова, Василена Кръстанова**
Развитие на туристическа дестинация България посредством икономиката на преживяванията 70

Раздел II

Устойчиво и балансирано развитие

- Таня Горчева, Здравко Любенов, Ивайло Петров**
Европейската зелена сделка – предпоставка за генериране на устойчив и приобщаващ растеж в българската икономика 103
- Венцислав Василев, Пламен Йорданов, Румен Ерусалимов, Николай Нинов, Анелия Панева, Валентина Нинова, Таня Илиева, Маргарита Николова, Йордан Йорданов, Николай Илиев, Радка Василева**
Социално-икономически характеристики и възможности за конвергенция на животозастраховането и пазарноориентираното социално осигуряване 133
- Пламен Петков, Красимира Славева, Стела Касабова, Маргарита Шопова, Тихомир Върбанов, Евгени Овчинников**
Управление на отпадъците в България и Европейския съюз – сравнителен анализ 167
- Стоян Проданов, Петко Ангелов, Силвия Заркова**
Макропруденциалните политики – фактор за финансова стабилност в балканските държави 202

Раздел III

Дигитална трансформация на икономиката и обществото

- Елица Лазарова, Надежда Веселинова, Юлиан Господинов, Мариела Стоянова** Стратегически аспекти на електронното административно обслужване в общините в република България 237
- Петя Емилова, Веселин Попов, Кремена Маринова-Костова, Маргарита Сотиров, Мартин Александров** Дигитална екосистема на туристическа дестинация 268
- Пенка Шишманова, Йордан Василев, Людмил Несторов, Таня Тодорова, Александрина Александрова, Елица Петкова** Готовност на студентите–икономисти от висшите училища в Северен централен район на планиране за реализация на трудовия пазар в условията на дигитална трансформация..... 301
- Андрей Захариев, Галина Захариева, Маргарита Михайлова, Катя Иванова, Маргарита Николова** Дигиталната трансформация в управлението на човешките ресурси в българските финансови предприятия 335

CONTENTS

Section I

Accelerated Economic Development and Innovations

Galina Chipriyanova, Radosveta Krasteva-Hristova

Current aspects of training in economics and accounting at higher schools 7

Lyubcho Varametzov, Iskra Panteleva, Karmen Vranchev, Boyan Vranchev

Research the Impact of German Direct Investment at the Regional Level
(Aurubis Bulgaria Case)..... 38

Mariyana Bozhinova, Lyubka Ilieva, Kristina Shopova, Nevena Lyaskova-Velikova, Vasilena Krystanova

Development of Tourism Destination Bulgaria through the Experience
Economy..... 70

Section II

Sustainable and Balanced Development

Tanya Gorcheva, Zdravko Lyubenov, Ivaylo Petrov

The European Green Deal – a Prerequisite for Generating Sustainable and
Inclusive Growth in the Bulgarian Economy 103

**Ventsislav Vasilev, Plamen Yordanov, Rumen Yerusamov, Nikolay Ninov,
Aneliya Paneva, Valentina Ninova, Tanya Ilieva, Margarita Nikolova,
Yordan Yordanov, Nikolay Iliev, Radka Vasileva**

Socio-Economic Characteristics and Opportunities for Convergence of Life
Insurance and Market-Oriented Social Insurance 133

**Plamen Petkov, Krasimira Slaveva, Stela Kasabova, Margarita Shopova,
Tihomir Varbanov, Evgeni Ovchinnikov**

Waste Management in Bulgaria and the European Union – Comparative
Analysis 167

Stoyan Prodanov, Petko Angelov, Silvia Zarkova

Macroprudential Policies – a Factor for Financial Stability in the Balkan
Countries 202

Section III
Digital Transformation of Economy and Society

Elitsa Lazarova, Nadezhda Veselinova, Yuliyana Gospodinova, Mariela Stoyanova Strategic Aspects of the Electronic Administrative Service in the Municipalities In Bulgaria	237
Petya Emilova, Veselin Popov, Kremena Marinova, Margarita Sotirov, Martin Aleksandrov Digital Ecosystem of a Tourist Destination	268
Penka Shishmanova, Yordan Vasilev, Lyudmil Nestorov, Tanya Todorova, Aleksandrina Aleksandrova, Elitsa Petkova Readiness of Economics Students from Higher Schools in the North Central Planning Region for Realization on the Labour Market Under the Conditions of Digital Transformation	301
Andrey Zahariev, Galina Zaharieva, Margarita Mihaylova, Katya Ivanova, Margarita Nikolova The Digital Transformation of the Human Resources Management in Bulgarian Financial Enterprises	335

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ”

АЛМАНАХ НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

ТОМ 31

**НАУКА, ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ –
СИНЕРГИЯ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ**

Даден за печат на 20.02.2023 г., излязъл от печат на 29.03.2023 г.

Поръчка № 18837, тираж: 100 бр.

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов”

Свищов, ул. „Цанко Церковски“ 11А

ISSN 1312-3815